

Голові спеціалізованої вченої ради
Д 26.053.12 в Національному
педагогічному університеті імені
М. П. Драгоманова, доктору політичних
наук, професору Бабкіній О. В.

ВІДГУК

**офіційного опонента Денисюк Світлани Георгіївни
на дисертаційну роботу Поппер Лесі Вікторівни
«Екологізм як ідеологічний конструкт і суспільно-політичний
рух», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
політичних наук за спеціальністю 23.00.03 — політична
культура та ідеологія**

Дослідження екологізму як різновиду сучасної ідеології, парадигми та, водночас, суспільно-політичної практики сьогодення є вельми актуальним. Ознакою будь-якого організованого суспільства є наявність домінуючої парадигми, як системи понять і уявлень, які властиві певному періодові розвитку науки, культури, цивілізації, і яка у концентрованому вигляді містить цінності, традиції, вірування тощо. Проте з'являються нові виклики, дійсні проблеми, які потребують відповідей, і розв'язати які за допомогою старої парадигми не уявляється можливим. Із цієї точки зору, такий феномен як «екологізм» можна вважати новою соціальною парадигмою, світоглядом, що здатний забезпечити нормальне існування людини у співробітництві з природою.

Нині екологічна криза віднесена до глобальних, що обґрунтовує вибір теми дисертаційного дослідження, адже важливим є пошук науково обґрунтованої стратегії політико-економічного розвитку, яка базується на моральному екологічному імперативі виживання. Необхідність узагальнення теоретичних напрацювань з проблематики екологізму як суспільно-політичного руху, сучасної форми ідеології постіндустріального суспільства, в основі якої знаходиться не лише нове ціннісне ставлення до навколишнього середовища і формування відповідної екологічної культури громадян, а, у

тому числі, прийняття оптимальних політичних рішень у царині екологічних проблем, формування екологічної свідомості та культури, актуалізувало дослідження Л. Поппер у політологічній площині.

Дисертаційна робота спрямована на подолання прогалин у понятійному апараті дослідження екологізму як сучасної форми ідеології постіндустріального суспільства. Обґрунтованим і концептуально виваженим є застосування авторкою поміркованої операціоналізації головних понять наукового пошуку та залучення категоріального апарату і дефініцій широкого спектру соціогуманітарного знання. У ній запропоновано і уточнено сутність понять для розкриття механізмів екологізації в політичній площині: цінності екологізму, екологічна поведінка, системноекологічний стиль мислення, екологічні норми, екологічні інтереси тощо.

Дисертація складається із вступу, анотацій, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел (220 найменувань), 2 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 200 сторінок, з яких основного тексту – 161 сторінка.

Як свідчить рукопис та автореферат, основні положення дисертації були апробовані на засіданнях кафедри політичних наук, публічного управління та адміністрування НПУ ім. М. П. Драгоманова, а також на 5 наукових і науково-практичних конференціях. Проблеми, що досліджувались, висвітлені у 10 наукових працях, із яких 6 статей у наукових фахових виданнях України та 4 статті надруковані у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз і зарубіжному виданні. Автореферат дисертації повністю відображає її основні положення.

Постановка окресленої проблематики спирається на результати наукових досліджень із широкого та, водночас, репрезентативного кола вітчизняних і зарубіжних джерел. Дисертаційна робота Л. Поппер характеризується поєднанням ґрунтовної теоретичної бази, представленої широким спектром класичних і сучасних досліджень у галузі політології, соціології, екології, психології, історії, філософії, економіки, права.

Емпіричною основою дослідження стали тексти законів України та постанов виконавчої органів влади щодо формування екологічної політики та статутів екологічних організацій.

У дисертаційній роботі відстежується зважений науковий підхід до її мети і завдань (с. 18). За мету обрано комплексний політологічний аналіз екологізму як сучасної політико-ідеологічної системи. Вдало визначені об'єкт і предмет дослідження, зміст яких свідчить про сутнісне розуміння та опрацювання на високому фаховому рівні авторкою обраної дослідницької проблеми (дис. с. 18, автореф. с. 2). Викладена наукова новизна дослідження (дис. с. 19-22, автореф. с.3-5).

Оптимально продумана методологія дослідження, що вбирає в себе сукупність загальнонаукових, філософських та спеціальних методів політичної науки. Зокрема, діалектичний метод дозволив виявити взаємообумовленість політологічного знання і політики екологічного модерну постіндустріального суспільства. Компаративний метод використаний для порівняння структурно-функціональних характеристик ідеології екологізму з класичними ідеологіями. Системний підхід сприяв аналізу змісту екологічної ідеології як національної екополітичної метадоктрини, комплексному аналізу ціннісних основ екологізму тощо.

Структура дисертаційного дослідження є логічною та спрямованою на розв'язання сформульованих дисертанткою дослідницьких питань; матеріал викладено послідовно із ґрунтовними висновками.

У першому розділі дисертації визначаються базові напрями осмислення феномену екологізму як ідеології постмодерну, його головні теоретико-методологічні інтерпретації. Авторкою обґрунтовано стверджується, що екологізм акумулює, інтегрує нову систему цінностей і пропонує відповідні взірці поведінки для політичної еліти і широких верств населення задля збереження природи та права люди на чисте, безпечне довкілля. У роботі стверджується, що екологізм є явищем полісистемним, що характеризується наявністю різних течій і рухів, об'єднаних спільними ідеями визнання

самоцінності природи, необхідності ґрунтовних світоглядних, політичних, економічних тощо змін у взаєминах з нею (с. 34-35).

Дисертанткою сформульовано структурно-функціональні характеристики екологізму через аналіз таких компонентів як конкретно-екологічне знання, філософська, політична, економічна теорії й екологічний футуризм (с. 42-50). У роботі особлива увага приділяється визначенню місця і ролі політичної організації суспільства, проблемам взаємовідносин громадянського суспільства і держави, політичній етиці і політичним принципам щодо реалізації ідеології екологізму. Викликає цікавість виокремлення головних елементів політичної теорії екологізму, які сприятимуть конструюванню альтернативної моделі системи «влада-людина», запровадженню децентралізованої, «прямої демократії», орієнтації на позаінституціональні форми політичної участі (с. 46-48).

У другому розділі проаналізовано головні позаідеологічні підходи до виходу з кризового стану екосоціальних відносин: перший підхід поєднує в собі політекономічні теорії (модернізація ринкових відносин); другий – морально-етичний (модернізація моралі); третій – політичний підхід (концептуальні політичні рішення) (с. 58-72). Дисертантка слушно зазначає, що екологічний розвиток цивілізації залежить не стільки від економічних, скільки від ціннісних і морально-етичних аспектів життя людини.

Слушно акцентується увага на тому, що актуальним є вчення про егалітарне (тобто рівноправне) ставлення до світу – глибинна екологія. Відповідно для практичного втілення принципів такого підходу є зміна чинної політики та її вплив на економіку, технологію та ідеологію суспільства. Ідеологія повинна брати за основу оцінку якості життя, що ґрунтуватиметься на внутрішніх цінностях, а не бути засобом виправдання лінійного зростання стандартів споживання (с. 65).

Дисертантка систематизувала політичні підходи до розв'язання кризових проблем у сфері взаємодії суспільства і природи, що містить: традиціоналістський – пропонується залишити проблеми виживання

майбутнім поколінням, а сьогодні обмежитися раціональним природокористуванням «цінностей, що вище природи» (В. Соколов); припинення технічного прогресу, відмова від споживання невідновлювальних джерел енергії; забезпечення комфорту «золотому мільярдові» (З. Шиндлер); створення величезних заповідників (Ю. Одум і його послідовники); створення штучної біосфери (Г. Заварзін); рівноважне природокористування (Е. Морен) (с. 66-70).

Авторка дисертації обґрунтовано стверджує, що екологічні інтереси виявляються в розумінні різними суспільними групами об'єктивної природи екологічних потреб і виробленні відповідних вимог щодо врахування власних потреб. Екологічні інтереси спрямовані на соціальні інститути, установи, стимулюють появу різноманітних нових норм, що регулюють взаємини в системі «суспільство-природа». Відповідно, потреби й інтереси населення найбільше повно і послідовно намагається репрезентувати рух «зелених». У роботі слушно розрізняються два аспекти екологічної політики: нормотворчість, прийняття рішень і екополітичний процес, тобто боротьба різних соціальних сил, зіткнення ідеологій й інтересів, пов'язаних з реалізацією тих чи інших екоінтересів (с. 86, 92).

Третій розділ присвячений практичній реалізації екологічної ідеології як на рівні громадських рухів, так і в державних органах влади. Вдалим є аналіз стадій розвитку сучасного «зеленого» руху як явища соціального життя міжнародної спільноти (с. 113-125). Цікавими є роздуми дисертантки про чинники виникнення екологічних рухів на Заході: зростання наукових знань з екологічної проблематики; інтенсивне висвітлення в мас-медіа різних інцидентів, пов'язаних з забрудненням природного довкілля; швидке поширення популярності відпочинку на природі; загальне посилення соціальної активності тощо (с. 126-128).

Констатується, що організаційна структура екологічного руху на Заході досягнула високого рівня професіоналізації. Якщо порівняти з організаціями

інших соціальних рухів, то екологічний рух є інституціоналізованим і має сприятливий доступ до політичних каналів прийняття рішень.

Дисертантка приділяє значну увагу українським контекстам проблематики. Стверджується, що відсутність реальних позитивних результатів у сфері екології спричинила песимізм громадськості щодо покращення стану навколишнього середовища. Після певних сплесків активності та популярності екологічний рух втратив підтримку суспільства, а його соціальна база відчутно політизувалася, увійшовши до різних політичних партій. Проте у дисертації наголошується, що екологічний рух в Україні й донині залишається практично єдиним провідником альтернативної щодо державної екологоекономічної політики (с. 129-145).

Вдалим є розгляд концептуальної складової сучасної екологічної політики держави, спрямованої на трансформацію колишньої екологічної політики. У дисертації систематизується комплекс природоохоронних заходів, основними елементами якого є законодавчі, організаційно-управлінські, економічні, науково-дослідні, освітньо-виховні та громадсько-активні (с. 149-158).

У цілому достовірними і достатньо обґрунтованими є висновки та пропозиції дисертантки (с. 173-176). Наукова новизна основних положень дисертаційного дослідження є аргументованою та переконливою.

Сучасне наукове дослідження повинне вирізнятися практичною значимістю, і Л.Поппер це завдання цілком реалізувала. На сторінках дисертації послідовно, через призму екологічної тематики розкриваються проблеми і перспективи суспільно-політичної модернізації, виклики сучасних політичних рухів, ризики, напрямки та підстави перегляду засадничих основ державної політики. Усі ці аспекти, до того ж, методологічно обґрунтовані, підкріпленні науковою аргументацією, що відповідає актуальним вимогам теоретико-прикладного пошуку.

Дисертація Л. В. Поппер є інноваційним, наукомістким дослідженням, яке започатковує вивчення нових питань політичної науки і практики. Ця

наукова праця викликає інтерес у політологів, політиків, громадських діячів, екологів, оскільки містить цікавий аналітичний матеріал, важливі висновки і пропозиції з політико-екологічної проблематики, реалізації екологізму в практичній площині. З технічної точки зору дисертаційна робота виконана на належному рівні.

Віддаючи належне позитивним здобуткам і висновкам дисертаційної роботи, вважаю за необхідне звернути увагу на дискусійні питання, а також ті, що потребують певного пояснення.

По-перше, у дисертації на с. 48 зазначено, що для реалізації екологізму на практиці повинен утвердитись «антипартизм, орієнтація на позаінституціональні форми політичної участі[...] Ліві, праві, центр повинні бути змінені такою партією, яка б виходила не з соціального критерію у своїй діяльності, а, перш за все, з гострих суперечностей між людиною і технікою, людиною і державою, які особливо яскраво виявляються у сфері екології. Це повинна бути «антипартія» без тенденції до бюрократизації». Як така партія може сформуватись і бути ефективною на практиці?

По-друге, у дисертаційній роботі зустрічаються цікаві роздуми авторки щодо пошуку «чистої» екоідеології, існування нової глобальної ідеології, в основі якої загальнолюдські цінності, принципи, цілі та задачі. Разом з тим, є точка зору, що «суспільство взагалі повинне бути вільним від будь-якої ідеології, у тому числі екологічної» (с. 71). Проте екологічний захист і безпека, екосоціальна і екополітична справедливість, упровадження високої екологічної культури, пошук раціонального способу життя всього людства – ці задачі не можуть бути адекватно розв'язані поза ідеологією. Тобто буде наростати об'єктивна суспільна потреба в ідеологіях. Якої ж думки дотримується дисертантка? Як реалізувати нової глобальну екоідеологію на практиці? Як розвинути відповідальність громадян у світі?

По-третьє, на с. 86 дисертації стверджується, що існують екологічні інтереси, які спрямовані на соціальні інститути, установи, стимулюють появу різноманітних нових норм, що регулюють взаємини у системі «суспільство-

природа». Разом з тим, авторка звертає увагу на зіткнення ідеологій й інтересів, пов'язаних з реалізацією тих чи інших екоінтересів. Як узгоджуються різні екоінтереси, екопотреби і еконорми?

По-четверте, дисертантка зазначає, що важливим моментом у розвитку екологічної політики є використання методів економічного регулювання, зокрема, «потенціалу ринку на службі екології». Проте існує думка, що єдино можливий шлях екологічної стабілізації – це посилення державного регулювання і обмеження багатьох демократичних свобод. Який шлях екостабілізації є реалістичним для сучасної України?

По-п'яте, як запобігти розвитку такого негативного сценарію, як перетворення екологічної політики на екологічний колоніалізм, адже через обмеженість і вичерпаність ресурсів, нерівномірний економічний розвиток держав такий шлях є досить ймовірним?

По-шосте, чи можна стверджувати, що в сучасній Україні відбувається екологізація політики і реалізуються її принципи у політичній практиці?

По-сьоме, у дисертації слушно приділяється увага вагомій ролі екологічних цінностей для покращення довкілля, розвитку екологічної свідомості та культури суспільства. Як політичні актори сприяють розвитку екологічної свідомості та культури українців?

Втім, висловлені міркування носять радше дискусійний, аніж концептуальний характер, не знижуючи загальної високої оцінки виконаного дисертаційного дослідження, його наукової цінності й суттєво не впливають на якість представленої роботи. Зміст дисертаційного дослідження, логіка його викладу підтверджують високий науковий рівень та самостійність мислення авторки. Положення дисертації можуть бути корисними у науково-дослідній, політичній, громадській, експертній та освітянській діяльності.

Отже, оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Л. В. Поппер «Екологізм як ідеологічний конструкт і суспільно-політичний рух», як важливий крок у розвитку сучасної політичної науки, варто відмітити достовірність, цілісність та оригінальність авторських висновків.

Текст автореферату відповідає змісту дисертації та відображає головні положення дослідження. Аналіз дисертаційної роботи дозволяє зробити висновок про її відповідність паспорту спеціальності 23.00.03 — політична культура та ідеологія. Дисертаційне дослідження «Екологізм як ідеологічний конструкт і суспільно-політичний рух» є оригінальною і завершеною науковою працею, що відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо кандидатських дисертацій (п. 11 і п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. зі змінами), а її авторка Поппер Леся Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 — політична культура та ідеологія.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри суспільно-політичних наук,
в.о. проректора з науково-педагогічної роботи
по організації виховного процесу
Вінницького національного
технічного університету

С. Г. Денисюк

17.10.2019 року

Підпис *Денисюк С.Г.*
ПОСВІДЧУЮ
Зав. канцелярією *[Signature]*